

5710

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵۰۰

۱

۲۵۵

دفتری

روش‌های تربیتی در قرآن کریم

جلد سوم

ارائه الگو، قصه‌گویی، تشویق و تنبیه

دکتر سیدعلی حسینی‌زاده

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

پاییز ۱۳۹۷

حسینی‌زاده، سیدعلی، ۱۳۴۳-
 روش‌های تربیتی در قرآن کریم / سیدعلی حسینی‌زاده. — قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۱.
 سیزده، ۲۴۱ص. — (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۴۸: علوم تربیتی؛ ۵۰)
 ISBN: 978-600-5486-53-7 (ج ۱) بها: ۴۸۰۰ تومان
 ISBN: 978-600-298-057-1 (ج ۲) بها: ۸۷۰۰ تومان
 ISBN: 978-600-298-222-3 (ج ۳) بها: ۱۶۵۰۰ تومان
 فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
 ج ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۳).
 ج ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۷).
 کتابنامه: ص ۲۲۳-۲۳۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 نمایه.
 ج ۱: تذکر و یادآوری، موعظه و نصیحت، عبرت‌دهی، امر و نهی / محمدرضا قائمی مقدم. - ج ۲.
 حکمت‌آموزی، عفو و گذشت، تکریم و احترام، وفق و مدارا، احسان / سیدعلی حسینی‌زاده، شهاب‌الدین مشایخی.
 - ج ۳: ارائه الگو، قصه‌گویی، تشویق و تنبیه / سیدعلی حسینی‌زاده.
 ۱. اسلام و آموزش و پرورش — جنبه‌های قرآنی. ۲. تربیت اخلاقی — جنبه‌های قرآنی. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.
 ۱۳۹۱ ۲۵ ق ۸ / ۱۰۴ BP ۲۹۷ / ۱۵۹
 شماره کتابشناسی ملی ۲۲۳۰۶۶۱

روش‌های تربیت در قرآن کریم (ج ۳): ارائه الگو، قصه‌گویی، تشویق و تنبیه

مؤلف: سیدعلی حسینی‌زاده

ویراستار: مرتضی برزگر بفروبی

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۷

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۱۶۵۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۳۲۱۱۱۱۰۰ - ۰۲۵ (انتشارات: ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰

ص.پ. ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ ● تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی علیه السلام بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع درسی برای دانشجویان رشته علوم تربیتی در مقطع کارشناسی ارشد و دکترا و طلبه‌های رشته اخلاق و تربیت و رشته تفسیر سطح ۳ و ۴ حوزه علمیه خواهران و عموم علاقه‌مندان به معارف قرآن قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، جناب آقای دکتر سیدعلی حسینی‌زاده و ارزیابان محترم حجج اسلام آقایان دکتر سید محمود طیب حسینی و دکتر محمد داودی سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۵	فصل اول: روش الگویی
۶	۱-۱. اهمیت و ضرورت روش الگویی
۸	۲-۱. مفهوم شناسی
۸	۱-۲-۱. مفهوم اسوه
۱۰	۲-۲-۱. وازگان مشابه
۱۰	۱-۲-۲-۱. قدوه
۱۰	۲-۲-۲-۱. امام
۱۱	۳-۲-۲-۱. ولی
۱۲	۳-۲-۱. تحلیل نهایی مفهوم شناسی
۱۳	۳-۱. قلمرو پیروی از الگوها
۱۵	۴-۱. مبانی روش الگویی
۱۵	۱-۴-۱. میل و گرایش انسان به الگوپذیری
۱۶	۲-۴-۱. پیروی قلب و ذهن از چشم
۱۷	۵-۱. اصول حاکم بر روش الگویی
۱۷	۱-۵-۱. استمرار ارائه الگو
۱۸	۲-۵-۱. الگوبرداری در جهت رشد و کمال
۱۹	۳-۵-۱. برجسته سازی تدریجی رفتارهای الگو
۲۰	۴-۵-۱. تبعیت عاقلانه
۲۱	۵-۵-۱. هم‌سنخی و هماهنگی بین الگو و الگوبردار
۲۲	۶-۵-۱. هماهنگی و نبود تناقض بین الگوهای مختلف
۲۲	۷-۵-۱. دقت و احتیاط در معرفی الگوهای منفی
۲۳	۸-۵-۱. شرایط و ویژگی های روش الگویی

- ۱-۶-۱. شرایط و ویژگی‌های الگو..... ۲۳
- ۱-۶-۱. علم..... ۲۴
- ۱-۶-۲. ایمان و یقین..... ۲۴
- ۱-۶-۳. رشد و هدایت‌یافتگی..... ۲۵
- ۱-۶-۴. بهره‌برداری از قوه عقل..... ۲۶
- ۱-۶-۵. نرم‌خویی و ملایمت..... ۲۷
- ۱-۶-۶. اطمینان و آرامش روحی..... ۲۹
- ۱-۶-۷. صبر و بردباری..... ۳۰
- ۱-۶-۸. ادب در رفتار..... ۳۱
- ۱-۶-۹. میانه‌روی در رفتار..... ۳۲
- ۱-۶-۱۰. تبسم و گشاده‌رویی..... ۳۳
- ۱-۶-۱۱. آراستگی ظاهر..... ۳۳
- ۱-۶-۱۲. کلام زیبا و دلنشین..... ۳۴
- ۲-۶-۱. شرایط و ویژگی‌های الگوپذیر..... ۳۵
- ۱-۲-۱. ایمان..... ۳۵
- ۲-۲-۱. بصیرت..... ۳۶
- ۳-۲-۱. بیم و امید..... ۳۷
- ۴-۲-۱. تقوا..... ۳۸
- ۵-۲-۱. انگیزه و احساس نیاز..... ۳۹
- ۶-۲-۱. محبت و مودت..... ۴۰
- ۷-۲-۱. یاد و ذکر خدا..... ۴۱
- ۸-۲-۱. تسلیم و اطاعت..... ۴۲
- ۷-۱. انواع الگو..... ۴۳
- ۸-۱. شیوه‌های اجرایی روش الگویی..... ۴۵
- ۱-۸-۱. الگودهی (ارائه الگو)..... ۴۵
- ۱-۸-۱. معرفی الگوهای برتر..... ۴۶
- ۲-۸-۱. معرفی خود به عنوان الگو..... ۴۷
- ۲-۸-۱. الگوپردازی..... ۴۸
- ۳-۸-۱. الگوزدایی (عبرت‌دهی)..... ۵۱
- ۹-۱. مراحل الگوبرداری..... ۵۳
- ۱۰-۱. الگوهای قرآنی..... ۵۶
- ۱-۱۰-۱. مردان الگو..... ۵۶
- ۱-۱۰-۱. پیامبر اسلام ﷺ..... ۵۶
- ۲-۱۰-۱. حضرت ابراهیم علیه السلام و همراهان..... ۵۷
- ۳-۱۰-۱. سیره سایر پیامبران الهی..... ۵۸
- ۴-۱۰-۱. امامان شیعه الگوهای عزت و کرامت..... ۵۸

- ۵۹..... ۲-۱۰-۱. زنان الگو.....
- ۵۹..... ۱-۲-۱۰-۱. مریم الگوی طهارت و عفاف.....
- ۶۰..... ۲-۲-۱۰-۱. آسیه الگوی ایمان در شرایط سخت.....
- ۶۰..... ۳-۲-۱۰-۱. فاطمه علیها السلام سرور زنان عالم.....
- ۶۱..... ۳-۱-۱۰-۱. الگوهای جمعی.....
- ۶۱..... ۱-۳-۱۰-۱. الگوهای مطلوب؛ امت الگو.....
- ۶۱..... ۲-۳-۱۰-۱. الگوهای نامطلوب.....
- ۶۲..... ۱۱-۱. کارکردهای روش الگویی.....
- ۶۳..... ۱-۱۱-۱. کارکردهای شناختی.....
- ۶۳..... ۱-۱-۱۱-۱. یادگیری سریع و آسان.....
- ۶۳..... ۲-۱-۱۱-۱. کم بودن خطا و اشتباه در یادگیری.....
- ۶۴..... ۳-۱-۱۱-۱. یادگیری ماندگار و بادوام.....
- ۶۴..... ۴-۱-۱۱-۱. معیار سنجش رشد صفات دینی.....
- ۶۵..... ۵-۱-۱۱-۱. اطمینان به حرکت در صراط مستقیم.....
- ۶۶..... ۲-۱۱-۱. کارکردهای عاطفی.....
- ۶۶..... ۱-۲-۱۱-۱. ایجاد انگیزه.....
- ۶۶..... ۲-۲-۱۱-۱. احساس آرامش و اطمینان.....
- ۶۶..... ۳-۲-۱۱-۱. ایجاد تنفر و عبرت.....
- ۶۶..... ۱۲-۱. آفات و آسیب‌های روش الگویی.....
- ۶۷..... ۱-۱۲-۱. آفات مربوط به اسوه یا الگو.....
- ۶۷..... ۱-۱۲-۱. فاصله گرفتن الگو از جامعه و عدم دسترسی به او.....
- ۶۸..... ۲-۱-۱۲-۱. اشرافیت، تجمل‌گرایی و نیاززدگی الگوها.....
- ۶۹..... ۳-۱-۱۲-۱. عدم التزام به موازین عرف و شرع.....
- ۷۰..... ۴-۱-۱۲-۱. تناقض یا ناهماهنگی رفتارهای الگو یا الگوها.....
- ۷۱..... ۵-۱-۱۲-۱. لغزش و انحراف الگوها در گذر زمان.....
- ۷۲..... ۲-۱۲-۱. آفات مربوط به الگودهنده.....
- ۷۲..... ۱-۲-۱۲-۱. آسمانی کردن الگوها.....
- ۷۳..... ۲-۲-۱۲-۱. مقطعی، عصری و تاریخی جلوه دادن الگوها.....
- ۷۳..... ۳-۲-۱۲-۱. گزینش اشتباهی الگو.....
- ۷۴..... ۴-۲-۱۲-۱. تعمیم الگوی تک‌بعدی به تمام ابعاد.....
- ۷۵..... ۳-۱۲-۱. آفات مربوط به الگوپذیر.....
- ۷۵..... ۱-۳-۱۲-۱. گزینش الگو بر مبنای تعصب.....
- ۷۶..... ۲-۳-۱۲-۱. گزینش الگوهای مقطعی و بی‌ثبات.....
- ۷۷..... ۳-۳-۱۲-۱. نبودن انگیزه مناسب برای استمرار تبعیت.....
- ۷۸..... ۴-۳-۱۲-۱. دریافت مبهم از پیام‌های الگو.....
- ۷۹..... ۵-۳-۱۲-۱. مطلق‌انگاری الگو.....

۶-۱۲-۱	شخصیت‌گرایی به جای حق‌گرایی	۷۹
۷-۳-۱۲-۱	تقدس بخشی و تقدس زدایی	۸۰
۱۳-۱	سفارش‌هایی به والدین، مربیان، متریان و الگوها	۸۰
	خلاصه فصل	۸۱

	فصل دوم: روش قصه و داستان در قرآن کریم	۸۳
۱-۲	مفهوم‌شناسی	۸۴
۱-۱-۲	مفهوم قصه	۸۴
۲-۱-۲	واژگان مشابه	۸۵
۱-۲-۱-۲	نیا و خبر	۸۵
۲-۲-۱-۲	حدیث	۸۷
۳-۲-۱-۲	مثل	۸۷
۴-۲-۱-۲	اسطوره و افسانه	۸۸
۵-۲-۱-۲	حکایت	۸۹
۲-۲	مبانی روش قصه‌گویی در قرآن	۹۰
۱-۲-۲	علم و حکمت الهی	۹۰
۲-۲-۲	عقلانیت و تفکر انسان	۹۱
۳-۲-۲	نسیان و غفلت انسان	۹۲
۳-۲	انواع قصه در قرآن	۹۴
۴-۲	عناصر اصلی روش قصه‌گویی	۹۵
۵-۲	ساختار قصه‌های قرآن	۹۶
۱-۵-۲	مقدمه	۹۶
۱-۱-۵-۲	طرح پرسش یا مقدمه استفهامی	۹۶
۲-۱-۵-۲	بیان نتیجه و دورنمایی از قصه	۹۷
۳-۱-۵-۲	بیان چکیده قصه	۹۷
۴-۱-۵-۲	بیان عنوانی کلی و اعم	۹۸
۵-۱-۵-۲	بیان مهم‌ترین هدف قصه	۹۹
۲-۵-۲	بدنه قصه	۹۹
۱-۲-۵-۲	گزارش تفصیلی قصه در قرآن	۹۹
۲-۲-۵-۲	گزارش اجمالی قصه در قرآن	۱۰۰
۳-۵-۲	پایان یا نتیجه قصه	۱۰۰
۶-۲	اصول قصه‌گویی قرآنی	۱۰۲
۱-۶-۲	هدفمندی	۱۰۲
۲-۶-۲	تقطیع و گزینشی	۱۰۳
۳-۶-۲	واقع‌گرایی پویا	۱۰۴
۴-۶-۲	زنده بودن زبان قصه	۱۰۵

۱۰۵.....	۵۶-۲. رعایت عفت و حیا.....
۱۰۶.....	۶-۲. اصالت محتوا نه قالب داستان.....
۱۰۷.....	۷-۲. تکرار قصه‌های قرآن.....
۱۰۷.....	۸-۲. پیام‌داری قصه‌ها.....
۱۰۷.....	۹-۲. حذف جزئیات در قصه (خلاصه‌گویی).....
۱۰۸.....	۱۰-۲. بهره‌گیری از هنر در نقل قصه.....
۱۰۸.....	۱۱-۲. نقد و تحلیل قصه.....
۱۰۹.....	۱۲-۲. زبان مخاطب و زمان حاضر.....
۱۱۰.....	۱۳-۲. بیان قسمت‌های مفید و مهم قصه.....
۱۱۱.....	۷-۲. سبک‌های قصه‌پردازی در قرآن.....
۱۱۱.....	۱-۷-۲. خط سیر تاریخی.....
۱۱۲.....	۲-۷-۲. شکستن خط سیر تاریخی.....
۱۱۲.....	۳-۷-۲. تقطیع و پاره‌پاره کردن داستان.....
۱۱۲.....	۴-۷-۲. داستان در داستان.....
۱۱۳.....	۸-۲. شیوه‌های قصه‌پردازی قرآن.....
۱۱۳.....	۱-۸-۲. تقدم داستان بر نتیجه‌گیری.....
۱۱۴.....	۲-۸-۲. تقدم نتیجه‌گیری بر داستان.....
۱۱۴.....	۳-۸-۲. طرح پرسش.....
۱۱۵.....	۹-۲. اهداف و کارکردهای تربیتی قصه‌های قرآن.....
۱۱۵.....	۱-۹-۲. اهداف قصه‌گویی.....
۱۱۵.....	۱-۱-۹-۲. آموزش و اطلاع‌رسانی.....
۱۱۷.....	۲-۱-۹-۲. ارائه الگو.....
۱۱۷.....	الف) معرفی الگوهای انسانی یا شخصیتی.....
۱۱۸.....	ب) ارائه الگوهای رفتاری.....
۱۱۹.....	۳-۱-۹-۲. انگیزش و پرورش قوه تفکر.....
۱۱۹.....	۴-۱-۹-۲. عبرت‌دهی.....
۱۲۰.....	۵-۱-۹-۲. آرامش پیامبر و امید به مؤمنان.....
۱۲۰.....	۶-۱-۹-۲. انذار و تبشیر انسان‌ها.....
۱۲۱.....	۲-۹-۲. کارکردهای قصه‌های قرآن.....
۱۲۱.....	۱-۲-۹-۲. ایجاد صمیمیت و انس میان مربی و متربی.....
۱۲۲.....	۲-۲-۹-۲. ایجاد ارتباط و صمیمیت بین مربیان.....
۱۲۲.....	۳-۲-۹-۲. ایجاد نشاط و آرامش در مربیان.....
۱۲۲.....	۴-۲-۹-۲. جذب مخاطب به‌ویژه کودکان و نوجوانان.....
۱۲۲.....	۵-۲-۹-۲. انتقال آداب و رسوم و ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی.....
۱۲۳.....	۶-۲-۹-۲. انتقال تجارب گذشتگان.....
۱۲۳.....	۷-۲-۹-۲. تقویت مهارت گوش دادن.....

۱۲۳	۸-۲-۹-۲. ماندگاری آموزه‌ها.....
۱۲۴	۹-۲-۹-۲. ارائه اخبار و اطلاعات غیبی به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۱۲۴	۱۰-۲-۹-۲. آشنایی با سنن الهی.....
۱۲۴	۱۱-۲-۹-۲. تذکر و موعظه و غفلت‌زدایی.....
۱۲۵	۱۲-۲-۹-۲. ایجاد فرهنگ دینی و قرآنی.....
۱۲۵	۱۰-۲. آسیب‌شناسی روش قصه‌گویی.....
۱۲۵	۱-۱۰-۲. تبدیل شدن قصه‌گویی به هدف.....
۱۲۵	۲-۱۰-۲. روی آوردن به داستان‌های ساختگی و خیالی.....
۱۲۶	۳-۱۰-۲. کهنه‌گرایی و اصالت بیش از اندازه به گذشته و غفلت از آینده.....
۱۲۶	۴-۱۰-۲. بی‌حرکتی و فعالیت نداشتن متری.....
۱۲۶	۵-۱۰-۲. تبدیل شدن قصه‌گویی به روشی برای سرگرمی.....
۱۲۷	۶-۱۰-۲. مهارت نداشتن در قصه‌گویی.....
۱۲۷	۱۱-۲. سفارش‌هایی به والدین و مربیان.....
۱۲۹	خلاصه فصل.....

۱۳۱	فصل سوم: روش تشویق و ترغیب.....
۱۳۲	۱-۳. مفهوم‌شناسی.....
۱۳۲	۱-۱-۳. ترغیب و تشویق.....
۱۳۴	۲-۱-۳. واژگان مشابه.....
۱۳۴	۱-۲-۱-۳. تیشیر.....
۱۳۴	۲-۲-۱-۳. پاداش (اجر).....
۱۳۵	۳-۲-۱-۳. تحسین.....
۱۳۵	۴-۲-۱-۳. وعده.....
۱۳۶	۵-۲-۱-۳. تحریض.....
۱۳۷	۲-۳. انواع تشویق.....
۱۳۸	۳-۳. مبانی تشویق.....
۱۳۸	۱-۳-۳. رحمت الهی.....
۱۳۹	۲-۳-۳. حکمت الهی.....
۱۴۰	۳-۳-۳. کرامت الهی.....
۱۴۱	۴-۳-۳. شکور بودن خدا.....
۱۴۲	۵-۳-۳. حب ذات انسان.....
۱۴۵	۴-۳. اصول تشویق.....
۱۴۵	۱-۴-۳. استفاده از پاداش و تنبیه، هر دو.....
۱۴۶	۲-۴-۳. تقدم تشویق بر تنبیه.....
۱۴۷	۳-۴-۳. توصیف عینی پاداش.....
۱۴۹	۴-۴-۳. ابهام در میزان پاداش.....

۱۵۰	۳-۵۴. تشویق فاعل به جای فعل
۱۵۱	۳-۴۶. پاداش کریمانه و مجازات عادلانه
۱۵۲	۳-۷۴. تشویق فوری
۱۵۳	۳-۸۴. روشن کردن سبب تشویق
۱۵۴	۳-۵۳. شیوه‌های تشویق
۱۵۴	۳-۱۵۳. ذکر و یادآوری پاداش دیگران
۱۵۵	۳-۲۵۳. وعده پاداش
۱۵۶	۳-۳۵۳. وعده به افزایش پاداش
۱۵۸	۳-۴۵۳. بشارت به پاداش
۱۵۹	۳-۵۵۳. اعلان آگاهی و توجه به عمل
۱۶۰	۳-۶۵۳. بیان نتایج و آثار دنیوی عمل
۱۶۱	۳-۷۵۳. ابراز رضایت از مهربی
۱۶۲	۳-۸۵۳. سلام، درود و دعا و ثنا برای مهربی
۱۶۲	۳-۹۵۳. اجابت دعا و درخواست مهربی
۱۶۳	۳-۱۰۵۳. تحریض و برانگیختن مهربی
۱۶۴	۳-۱۱۵۳. ابراز محبت و دوستی نسبت به مهربی
۱۶۴	۳-۱۲۵۳. تعریف و تمجید از مهربی
۱۶۵	۳-۱۳۵۳. بیان نعمت‌های الهی
۱۶۶	۳-۱۴۵۳. تشکر و سپاسگزاری از مهربی
۱۶۷	۳-۱۵۵۳. بخشش گناهان و کوتاهی‌های مهربی
۱۶۷	۳-۱۶۵۳. هدایت و رشد بیشتر مهربی
۱۶۸	۳-۱۷۵۳. ذکر و یاد افراد و نیکی‌های آنها نزد دیگران
۱۶۹	۳-۶۵۳. مراحل تشویق
۱۷۰	۳-۱۶۵۳. تحسین
۱۷۰	۳-۲۶۵۳. تبشیر یا وعده به پاداش
۱۷۱	۳-۳۶۵۳. تحریض
۱۷۲	۳-۴۶۵۳. تشویق معنوی
۱۷۲	۳-۵۶۵۳. تشویق مادی
۱۷۴	۳-۷۵۳. کارکردهای تربیتی تشویق
۱۷۴	۳-۸۵۳. آسیب‌شناسی روش تشویق
۱۷۴	۳-۱۸۵۳. افراط در تشویق
۱۷۵	۳-۲۸۵۳. استفاده زیاد از تشویق مادی
۱۷۵	۳-۳۸۵۳. بی‌تناسبی مشوق با رفتار
۱۷۶	۳-۴۸۵۳. تشویق با تأخیر
۱۷۶	۳-۵۸۵۳. تشویق رفتار ناپسند
۱۷۷	۳-۶۸۵۳. تشویق بدون دلیل

۱۷۷	۹-۳. سفارش‌هایی به والدین و مربیان.....
۱۷۸	خلاصه فصل.....
۱۷۹	فصل چهارم: روش تنبیه.....
۱۸۰	۱-۴. مفهوم‌شناسی.....
۱۸۰	۱-۱-۴. مفهوم تنبیه.....
۱۸۰	۲-۱-۴. واژگان مشابه.....
۱۸۰	۱-۲-۴. ترهیب.....
۱۸۱	۲-۲-۴. انذار.....
۱۸۱	۳-۲-۴. وعید.....
۱۸۲	۴-۲-۴. تحذیر.....
۱۸۳	۲-۴. ارکان تنبیه.....
۱۸۳	۱-۴-۲. تنبیه‌کننده.....
۱۸۵	۲-۲-۴. تنبیه‌شونده.....
۱۸۶	۳-۲-۴. ابزار تنبیه.....
۱۸۷	۴-۲-۴. علل و عوامل تنبیه.....
۱۸۹	۳-۴. مبانی تنبیه.....
۱۸۹	۱-۳-۴. مبانی خداشناختی.....
۱۸۹	۱-۱-۳-۴. رحمانیت الهی.....
۱۸۹	۲-۱-۳-۴. عدالت الهی.....
۱۹۰	۲-۳-۴. مبانی انسان‌شناختی.....
۱۹۰	۱-۲-۳-۴. غفلت و فراموشی انسان.....
۱۹۱	۲-۲-۳-۴. طغیانگری انسان.....
۱۹۲	۳-۲-۳-۴. حب ذات انسان.....
۱۹۳	۴-۴. اصول تنبیه.....
۱۹۳	۱-۴-۴. همراهی تنبیه با تشویق.....
۱۹۴	۲-۴-۴. تقدم تشویق بر تنبیه.....
۱۹۵	۳-۴-۴. حساسیت نسبت به نخبگان.....
۱۹۶	۴-۴-۴. تنبیه به اندازه تخلف و یا کمتر از آن.....
۱۹۷	۵-۴-۴. عذرپذیری.....
۱۹۸	۶-۴-۴. تنبیه در حضور دیگران.....
۱۹۹	۷-۴-۴. عدالت در تنبیه.....
۲۰۰	۸-۴-۴. نرمی و ملاطفت در تنبیه.....
۲۰۱	۹-۴-۴. تنبیه در برابر معصیت الهی.....
۲۰۲	۵-۴. انواع تنبیه.....
۲۰۳	۶-۴. مراحل و شیوه‌های تنبیه.....

۲۰۳	۱-۶-۴. تغافل.....
۲۰۴	۲-۶-۴. نیکی در برابر بدی.....
۲۰۵	۳-۶-۴. تذکر.....
۲۰۵	۴-۶-۴. تشویق نیکوکار در برابر متخلف.....
۲۰۶	۵-۶-۴. توبیخ و سرزنش.....
۲۰۶	۶-۶-۴. تهدید.....
۲۰۷	۷-۶-۴. قهر و دوری گزیدن.....
۲۰۸	۸-۶-۴. تحریم یا محروم سازی.....
۲۱۰	۹-۶-۴. حبس و دربند کردن.....
۲۱۱	۱۰-۶-۴. اخراج.....
۲۱۲	۱۱-۶-۴. تنبیه بدنی.....
۲۱۳	۷-۴. آسیب شناسی روش تنبیه.....
۲۱۳	۱-۷-۴. تنبیه برای تشفی دل خود.....
۲۱۴	۲-۷-۴. افراط و تفریط در تنبیه.....
۲۱۵	۳-۷-۴. رعایت نکردن ترتیب و مراحل تنبیه.....
۲۱۵	۴-۷-۴. از بین رفتن حرمت، اعتبار و اقتدار تنبیه کننده.....
۲۱۶	۵-۷-۴. ایجاد حقارت در متربی.....
۲۱۶	۶-۷-۴. ایجاد کینه نسبت به مربی.....
۲۱۷	۷-۷-۴. روی آوردن به ریا و دروغگویی.....
۲۱۷	۸-۷-۴. عادت کردن به تنبیه.....
۲۱۷	۹-۷-۴. لجبازی متربی.....
۲۱۸	۸-۴. سفارش هایی به والدین و مربیان.....
۲۱۸	خلاصه فصل.....
۲۲۱	جمع بندی و نتیجه گیری.....
۲۲۳	منابع و مأخذ.....
۲۳۱	نمایه آیات.....
۲۳۶	نمایه روایات.....
۲۳۹	نمایه اعلام.....
۲۴۰	نمایه موضوعات.....

مقدمه

بی‌شک قرآن کریم تنها کتاب هدایتی است که هیچ کم و کاستی در تأمین هدف‌های تربیتی خود ندارد و مربیان و متربیان تربیتی می‌توانند بدون هیچ دغدغه و نگرانی از آن بهره ببرند؛ چنان‌که خدای مَنان در نخستین آیات آن می‌فرماید: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ؛ آن کتاب با عظمتی است که شک در آن راه ندارد و مایه هدایت پرهیزکاران است» (بقره، ۲). خداوند در این کتاب محکم و متقن هم خود از اصول و روش‌های تربیتی برای تربیت انسان‌ها، به‌ویژه پیامبرانش استفاده کرده و هم روش‌های تربیتی را به پیامبر خود آموخته است و به او در بهره‌گیری از آنها برای تربیت انسان‌ها سفارش می‌کند.

نظام تربیت اسلامی دست‌کم دربردارنده چهار عنصر اصلی مبانی، اهداف، اصول و روش‌ها است. روش‌های تربیتی یکی از چهار عنصر اصلی نظام تربیت اسلامی است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و بدون آنها تربیت محقق نخواهد شد. روش‌های تربیتی یکی از بخش‌های مهم نظام تربیتی اسلام است که مربی با به‌کارگیری آنها متربی را از وضع موجود به وضع مطلوب می‌رساند. به‌طور کلی، خداوند مربی انسان‌ها است و با ارسال کتاب‌های آسمانی خود به وسیله پیامبرانی که خود متربیان مستقیم الهی بوده و هستند، بشریت را از عالم حیوانی و حتی پست‌تر از آن^۱ به عالم ملانک و حتی برتر از آن، تا جایی که ملک را توان نظاره آن نیست؛^۲ یعنی خلافت تامه

۱. «أَوَلَيْكَ كَالِإِنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ؛ آنها همچون چهارپایانند بلکه گمراه‌تر!» (اعراف، ۱۷۹).

۲. «فَلَمَّا بَلَغَ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى فَاِنْتَهَى إِلَى الْحُجُبِ فَقَالَ جَبْرَائِيلُ تَقَدَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ لِي أَنْ أَجُوزَ هَذَا الْمَكَانَ وَلَوْ دَنَوْتُ أُنْمَلُ لَا حَرَفَتُ» (ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹ ق، ج ۱، ص ۱۷۹).

الهی و مرز یکی شدن با خدای یکتا^۱ می‌رساند و روش‌های تربیت الهی در کتاب‌های وحیانی که از سوی او بر پیامبرانش وحی شده است؛ از جمله قرآن کریم تجلی یافته است.

اگرچه روش‌های تربیت اسلامی به تعبیر شهید صدر منطقه الفراغی است که با پیشرفت علم و تکنولوژی قابل تغییر است؛ اما شاید بتوان گفت که در هیچ زمانی و با هیچ قوم و ملتی، نتوان در تربیت از روش‌های کلی تربیتی چون روشی الگویی، قصه و داستان، تشویق و تنبیه بی‌نیاز بود، گرچه ممکن است میزان بهره‌گیری از آن و نیز شیوه‌های آن در گذر زمان یا در اقوام و ملل مختلف تغییر کند؛ اما با توجه به چارچوب کلی روش‌های تربیتی معمولاً در گذر زمان هم تغییر نمی‌پذیرند و یا دست‌کم کمتر تغییر می‌پذیرند؛ آنچه تغییرپذیر است، شیوه‌ها و فنونی است که در اثر پیشرفت علم و تکنولوژی در معرض تغییر هستند. قرآن کریم نیز نه تنها از این روش‌های کلی تربیتی استفاده کرده، بلکه به برخی از آنها سفارش هم کرده است. برای نمونه قرآن کریم در سوره نحل به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...» (نحل، ۱۲۵). در این آیه سه روش کلی تربیتی به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سفارش می‌شود؛ روش حکمت، موعظه و جدال احسن. این سه روش از روش‌هایی هستند که همواره انسان‌ها در طول تاریخ از آن بهره می‌بردند. انسان‌ها روش‌های دیگری نیز به کار می‌بردند، ولی قرآن کریم بر این سه روش و کارآیی مفید آن در تربیت انسان‌ها صحه گذاشته و به آنها سفارش کرده است. قرآن کریم برخی از روش‌ها را خود در تربیت به کار گرفته است؛ مانند روش تشویق، و برخی دیگر را نیز توصیه کرده و یا افزون بر به‌کارگیری سفارش نیز کرده است؛ مانند روش حکمت، موعظه و جدال احسن. همچنین، قرآن ضمن به‌کارگیری روش‌های تربیتی شیوه‌ها و چگونگی به‌کارگیری آنها را نیز تشریح کرده است. در این مجلد از روش‌های تربیتی به بررسی چهار روش تربیتی در قرآن کریم؛ یعنی روش الگویی که در تربیت اخلاقی کاربرد ویژه دارد، و در حیطه‌های تربیتی دیگر نیز کاربرد عام دارد؛ قصه‌گویی که در تربیت کودکان و نوجوانان کاربرد به‌خصوص دارد و در مورد اقشار مترقی دیگر نیز کاربرد عام دارد؛ تشویق و تنبیه که در همه حیطه‌های تربیتی و برای همه اقشار و اصناف کارآیی دارد، در چهار فصل می‌پردازیم و مفهوم، مبانی، اصول، شیوه‌ها و آسیب‌های آنها را بررسی خواهیم کرد.

۱. «ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى؛ سپس نزدیک‌تر و نزدیک‌تر شد؛ تا آنکه فاصله او (با پیامبر) به اندازه فاصله دو کمان یا کمتر بود» (نجم، ۸ و ۹).

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از زحمات آقای جواد ابراهیمی که در فراهم آوردن بخش‌هایی از روش الگویی کمک کرده است و نیز از ارزیابان محترم این جلد، آقایان حجج اسلام دکتر محمد داودی و دکتر سید محمود طیب‌حسینی تقدیر و تشکر کنم. امید است که این جلد از روش‌های تربیتی قرآن کریم مورد قبول ایزد منان و نیز مربیان و متربیان تعلیم و تربیت قرار گیرد و آنان نیز ما را از نقدها و پیشنهادهای اصلاحی خود بهره‌مند سازند.

سیدعلی حسینی‌زاده

۹۴/۱۰/۲۰ مطابق با سی‌ام ربیع‌الاول ۱۴۳۷ق